

Sayı: 2009/2
Tarih: 11.01.2009

YARDIM EKONOMİSİ YAKLAŞIK 8 MİLYAR TL

2004'te gıda bankacılığına yüzde 100 vergi teşviki getirilmesinin ardından Türkiye'de 20 gıda bankacılığı derneği kurulurken vakıfların da yüzde 42'si sosyal yardım alanında faaliyet göstermeye başladı. İstanbul Serbest Muhasebeciler Mali Müşavirler Odası'nın (İSMMMO) araştırmasına göre vergi muafiyetinden yararlanılmasını sağlayan "kamu yararına çalışan kuruluş" statüsüyle gıda bankacılığı yapan derneklere avantaj sağlanmasına karşın kadın ve çevre ile haklar konusunda faaliyet gösterenlere bu statü verilmedi. "Kamu yararına çalışan kuruluş" statüsüyle vergi teşviki getirilmesinin ardından gıda bankacılığının yıldızı parladı. Kurulan 20 derneğin 2007 yılı beyannamelerine göre aldıkları yardım ve bağış miktarı yıllık en az 897 bin TL oldu. Buna göre yılda ortalama 897 bin TL yardımı paylaştıran 20 derneğin her yıl bu miktardaki yardımı yönettiği dikkate alındığında 2003'ten sonra 4 milyon 485 bin TL'lik 'gıda bankacılığı' sektörü oluştuğu ortaya çıktı. Bu rakama 2003-2008 dönemi için hesaplanan ve devlet kontrolünde yapılan kömür ve gıda başta diğer yardımlar eklendiğinde (7 milyar 55 milyon 930 bin TL) Türkiye'de "kayıtlı ve beyan edilen" toplam yardımların hacminin 7 milyar 60 milyon 415 bin TL'liyi bulduğu hesaplandı.

İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, kısa bir süre önce gerçekleştirdiği ve belediyeler ile vakıflar kanalıyla yapılan "resmi yardımları" masaya yatırdığı "Sosyalleşemeyen Yardımlar" başlıklı araştırmasının ardından gıda bankacılığı başta dernekler kanalıyla yapılan, vergi muafiyetiyle teşvik edilen "gayri resmi" yardımları araştırdı. "Yardım Ekonomisi" başlıklı araştırmaya göre söz konusu STK'lar, kamuoyunun nezdinde adeta "güven" testinden geçiyor. İçişleri Bakanlığı, Dernekler Dairesi Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, İktisadi Kalkınma Vakfı, Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV), Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM) ve farklı alanlardaki STK'ların verileri ile yetkililerin açıklamalarından yararlanan İSMMMO, AB Genel Sekreterliği'nin desteğiyle hazırlanan Sivil Toplum Kamu İşbirliği Projesi çerçevesinde yer verilen projelerden de yararlandı.

"Sosyalleşemeyen Yardımlar" araştırmasıyla devletin 2003'ten bu yana 7 milyar 55 milyon 930 bin TL'lik sosyal yardım yaptığını daha önce saptayan İSMMMO gayri resmi yardımların da eklenmesiyle Türkiye'de son 5 yılda yaklaşık 8 milyar TL'lik yardım ekonomisi oluştuğunu hesapladı. Araştırmaya göre, Türkiye'de devlet gayri resmi yardımlarda ise bağış toplama noktasında sivil toplum kuruluşları arasında haksız bir rekabet ortamı yaratıyor. Sivil toplum kuruluşlarının büyük bir bölümü finansman sıkıntısı içinde kıvrılırken, yapılan bazı düzenlemelerle küçük bir bölümünün bağış toplama noktasında bazı avantajlara sahip olması sağlanıyor.

İSMMMO Başkanı Yahya Arıkan, araştırmaya ilişkin değerlendirmesinde fakirlere yardım amacıyla "gıda bankacılığı" adıyla kurulan kuruluşlara yapılan bağışların tamamının gelir ve kurumlar vergisi matrahından indirilmesinin, gıda bankacılığı yapan kuruluşlara bağış toplama avantajı sağladığını ifade etti. Türkiye'de de KYÇK'ların (Kamu Yararına Çalışan Kuruluşlar) bağış toplamasının vergisel teşviklerle desteklenmesinin eleştiri konusu

yapılamayacağını belirten Arıkan, buradaki esas sorunun KYÇK statüsü verilmesinin siyasi erkin elinde bulunması olduğunu söyledi. Araştırmada da yer alan dünya örnekleriyle kıyaslandığında Türkiye’de vergisel teşviklerin zayıf bile kaldığını aktaran Arıkan şu değerlendirmeyi yaptı: “Vergi veren, hesap sorabilen toplumsal yapıda demokrasi kültürü de gelişir. Vergi ve hesap sorma yerine yardım alma ve verme anlayışının oturtulması toplumsal gelişimi de olumsuz etkiler. Teşvik STK’ların geneli için sağlanmalı ve belirleyici mekanizma siyasi tercihlere bırakılmamalı. Statünün verildiği kuruluşlarla ilgili siyasi tercihlerin etkili olması endişesi yanı sıra insan hakları başta olmak üzere bazı alanlarda faaliyet gösteren örgütlerine bu statünün verilmediği ve KYÇK sayısının gereken seviyenin çok gerisinde kaldığı açık.”

İSMMMO’nun raporunda yer alan saptamalar şöyle:

DEVLET OLANAKLARIYLA HAKSIZ REKABET

2004 yılında fakirlere yardım amacıyla; gıda, temizlik malzemesi, giyecek ve yakacak maddesi bağışlayan şahıs ve şirketlerin daha az vergi ödemesinin yolunu açan hükümet, kuruluş sözleşmesinde gıda bankacılığı yazan vakıf ya da derneklere bağış yapılmasını cazip hale getirdi. Bağışın tamamının gelir ve kurumlar vergisi matrahından indirilebildiği gıda bankacılığı yapan kuruluşların KYÇK olması da gerekiyor. Böylece vergi yerine zekat vermek isteyenler için son dört yıldır adres gıda bankacılığı yapan kuruluşlar oluyor. Gelir Vergisi Kanunu’nun konu ile ilgili 40/10’uncu maddesine göre; “Fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara, Maliye Bakanlığı’nca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde bağışlanan gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin maliyet bedelinin tamamı” beyanname veren gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerince, gider olarak indirilebiliyor. 5035 ve 5281 sayılı yasalar ile getirilen bu düzenleme sonrasında yapılan bağışlar, KDV’den de müstesna tutuluyor. (KDV Kanunu Md.17).

ÖRNEK: Gelir vergisi mükellefi olan ve 300’er bin TL bağış yapmak isteyen iki kişi var. Bunlardan (A), gıda bankacılığı yapan bir vakfa, 300 bin TL, (B) ise Mehmetçik Vakfı’na 300 bin TL’lik gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddesi bağışladı. Bu durumda, gıda bankacılığı yapan vakfa bağışta bulunan (A), 300 bin TL’lik bağışın tamamını kazancından indirecek ve 1 TL dahi vergi ödemeyecek. Mehmetçik Vakfı’na bağışta bulunan (B) ise, yaptığı bağışın yüzde 5’ini yani 15 bin TL’sini kazancından düşebilecek, kalan 285 bin TL’nin de gelir vergisini ödeyecek.

Bu örnek Kurumlar Vergisi mükellefleri için de aynen geçerli. .

BEYANA GÖRE TOPLANAN YARDIMIN MİKTARI YILLIK 897 BİN TL

Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği gibi bazı sivil toplum örgütlerinin faaliyet gösterdiği gıda bankacılığı alanına, 2004 yılında yapılan düzenlemenin ardından ilgi arttı. İçişleri Bakanlığı’ndan gıda bankacılığı yapmak için izin alan 20 dernek oldu. Buna göre 2007 yılı beyannamelerine göre bu 20 derneğin almış oldukları bağış ve yardım toplamı 897 bin 051 TL. 2004 sonrasında gıda bankacılığı yapmak üzere kurulan dernekler şöyle:

*Çorum Gıda Bankası Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği

*Umut Eli Samsun Gıda Bankacılığı Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği

*Şevkat Eli Konya Gıda Bankası Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği

- ***Uşak Gıda Bankacılığı Yardım Eli Dayanışma Derneği**
- *Rahmeteli Gıda Bankası Derneği
- ***Çiğli Gıda Bankası (Yoksullukla ve İşsizlikle Mücadele) Derneği**
- *Fakir ve Muhtaçlara Yardım Derneği Gıda Bankacılığı Şubesi
- ***Gün Işığı Karaman Gıda Bankası Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği**
- *Hasret Sosyal Dayanışma, Yardımlaşma, Eğitim, Kültür ve Gıda Bankacılığı Derneği
- ***İnsan Eğitim Kültür Yardımlaşma ve İzmir Gıda Bankası Derneği**
- *İpekyolu Karapınar Gıda Bankası Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
- ***Karakeçili Güller Sosyal Dayanışma, Yardımlaşma, Eğitim, Kültür ve Gıda Bankacılığı Derneği**
- *Kardeşeli Ordu Gıda Bankası Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
- ***Karşıyaka Gıda Bankası Derneği**
- *Kastamonu Gıda Bankası Yoksullara Hizmet Derneği
- ***Kırıkkale Seher Sosyal Dayanışma Yardımlaşma Eğitim Kültür ve Gıda Bankacılığı Derneği**
- *Reyyan Kapısı Gıda Bankası Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
- ***Sila Sosyal Dayanışma Yardımlaşma Eğitim Kültür ve Gıda Bankacılığı Derneği**
- *Sorgun Çağrı Sosyal Dayanışma Yardımlaşma Eğitim Kültür ve Gıda Bankacılığı Derneği
- ***Yenişehir Gıda Bankası Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği**

GIDA BANKACILIĞI YAPAN VAKIFLAR	
İstanbul Vefa Vakfı	İstanbul
Sani Konukoğlu Vakfı	Gaziantep
Sümbülefendi Eğitim Vakfı	İstanbul
Koza Eğitim ve Kültür Vakfı	İstanbul
Pınarca Sosyal Hizmetler Vakfı	İstanbul
Türkiye İsrافی Önleme Vakfı	Ankara
İhsan Zini Sosyal Eğt ve Kül.Vakfı	İstanbul
Darendeliler Kültür Sağlık ve Eğitim Vakfı	Adana
Biota Eğitim Çevre ve Sosyal Yardım Vakfı	İstanbul
Albayrak Vakfı	İstanbul

BATILI ÜLKELERDE SİYASETTEN ARINDIRILİYOR

Avrupa ülkelerinde kamu yararına çalışan kuruluşlara devlet teşviki, genellikle işletme gelirine vergi istisnaları uygulanıyor. Kamuya yararlı kuruluşa yapılan bağışları vergi veya KDV indirimine tabi tutmak suretiyle gerçekleştiriliyor. Devlet ayrıca kamu yararına çalışan kuruluşlara yardım ödeneği tahsis ediyor. Bazı kamu sözleşmelerinin temininde taraflı davranabiliyor.

Pek çok ülkede kamu yararına çalışan kuruluşlar için aynı kıstaslar uygulanıyor. Ama Türkiye’de durum biraz daha farklı işliyor. Türkiye’de bir derneğin kamu yararına çalışan derneklerden sayılabilmesi için en az bir yıldan beri faaliyette bulunması; derneğin amacı ve bu amacı gerçekleştirmek için giriştiği faaliyetlerin ülke çapında yararlı sonuçlar verecek nitelik ve ölçüde olması şartı aranıyor. Bir derneğin kamu yararına çalışan derneklerden sayılması, ilgili bakanlıkların görüşü alınarak İçişleri Bakanlığı’nın önerisine, Danıştay İdari İşler Kurulu’nun kararına ve Bakanlar Kurulu’nun onayına bağlı. Vakıflar da ise 83 sayılı kurumlar vergisi genel tebliğine göre eğitim, sağlık, Kültür, sosyal yardım, araştırma ve çevre koruma gibi belli toplumsal hizmetlerde bulunma kıstas olarak benimseniyor. Bu süreçle ilgili resmi kuruluşlar, dernekler için İçişleri Bakanlığı, vakıflar için Maliye Bakanlığı.

Batılı ülkelerde ise siyasi karar verme ihtimalini ortadan kaldırmak için tasdik veya kamu yararı statüsü tanıma yetkisi genelde mahkemelere verilmiş durumda. Bu uygulama Yunanistan, Macaristan ve Polonya için geçerli. Fransa’da Danıştay (Conceil d’Etat), en yüksek İdare Mahkemesi olup, dernek ve vakıflara kamu yararı statüsü veren bir karar makamı. Ancak, mahkemelerin iş yoğunluğu olduğu durumlarda, tasdik/tescil işleminin yavaşladığı görülüyor. Ayrıca, mahkemeler pek çok konuda işlem yapıyor. Dolayısıyla kamu yararı ile ilgili uzmanlık gerektiren incelemelerde yetersiz kalabiliyor. İngiltere’de ise kamu yararı statüsü, siyasi eğilimlerden uzak, gönüllüler arasından seçilmiş 5 komiserden oluşan Hayırseverlik Komisyonu tarafından veriliyor. İngiltere’de benimsenen yaklaşımın en uygun sistem olduğu yönünde görüşler bulunuyor. Siyasi müdahaleden uzak olan komisyonun, ihtisas kadroları vasıtasıyla aldığı kararlar tutarlı oluyor.

TÜRKİYE’DE KADIN, ÇEVRE ALANINDA ÇALIŞANA KYÇK STATÜSÜ YOK

Türkiye’de, kamu yararına çalışan kuruluş statüsünü elde etmek için, kar amacı gütmeyen kuruluşların ülke genelinde kamu yararına faaliyetlerde bulunması gerekiyor. Böyle bir şart öne süren başka bir Avrupa ülkesi bulunmuyor. Hollanda’da, gerek özel gerek üyelere yardım konusunda hak sahipleri açısından bu tarz kısıtlamalar yok. İngiltere’de, yardım almaya uygun kişilerin halk veya toplumun yeterli bir kesimini oluşturacak nitelikte büyük bir grup teşkil etmeleri öngörülüyor. Polonya’da, kamu yararına faaliyetlerin hedefi toplumun her kesimi veya bilhassa yaşam zorluğu veya mali sıkıntı içerisinde bulunan şahısların oluşturduğu ve toplumun diğer kesimi ile ilişkili gruplar. Ancak, Türkiye gibi bir ülkede, ülke genelinde faaliyetler yürütmek hem gerektiğinden fazla bir yükümlülük getiriyor, hem de uygulanması mümkün olmayan bir durum yaratıyor. Zaten, ihtiyacın üst düzeyde olduğu toplumlarda böyle bir gereksinim, faaliyetin yerinde ve harcanan zamana değer bir çalışma olmasını engelliyor. Örneğin, belirli bir şehirde veya bölgede deprem sonrası insani yardım sağlamak üzere kurulmuş olan kar amacı gütmeyen bir kuruluşun veya kirlenmiş bir nehri temizleme faaliyetine katılmış olan bir çevre örgütünün kamu yararına kuruluş statüsünü elde etmesi, teşviklerdeki sınırlamalar dolayısıyla engelleniyor. Türkiye’de kadın, çocuk, çevre, haklar ve yaşlılar gibi belli başlı sivil toplum alanları kamu yararı statüsünün neredeyse dışında bırakılmış.

VAKIFLAR DA SOSYAL YARDIM AĞIRLIKLIL

Ekim 2008 tarihi itibarıyla 4 bin 471 vakfın kuruluş amaçlarına göre dağılımına baktığımızda, yüzde 42’lik büyük bir bölümü (bin 906) sosyal yardım alanında faaliyet gösteriyor. Eğitim alanında bin 105, kültür alanında 605, hayır işlerinde ise 519 vakıf görev

yapıyor. Türkiye’de kamu yararına çalışan kuruluşları bulunduğu sektöre ve uzmanlık alanlarına göre sıraladığımızda ise uzmanlık eksenli kuruluşlar ve sağlık örgütlerinin ağırlıkta olduğu görülüyor. Bunu kültür ve yardım kuruluşları izliyor. İnsan hakları, kadın, çocuk, çevre ve yaşlılar gibi belli başlı sivil toplum alanları kamu yararına çalışan kuruluş statüsünün dışında bırakılmış gibi görünüyor.

VAKIFLARIN KURULUŞ AMAÇLARINA GÖRE DAĞILIMI (2008)

Alan	Sayı	Yüzde
Sosyal Yardım	1906	42
Eğitim	1105	24
Kültür	605	14
Hayır	519	12
Sağlık	259	6
Diğer	77	2
TOPLAM	4471	100

DERNEKLERİN ÜYE SAYISI BELİRGİN ŞEKİLDE ARTTI

Derneklerin vermekle yükümlü oldukları beyanname bilgilerini İçişleri Bakanlığı derliyor. 18 Aralık 2008 tarihli verilere göre 2004 yılında 5 milyon 219 bin 833 dernek üyesi varken, 2005 yılında bu sayı yaklaşık 7 milyon 376 bine, 2006'da 7 milyon 594 bine, 2007'de ise 8 milyon 595 bin 176 kişiye ulaşmış bulunuyor. 2008 itibariyle Türkiye genelinde derneklere üye olan kişi sayısının 8.5 milyon kişinin üzerinde olduğunu söylemek mümkün. Ancak kişilerin birden fazla derneğe üye olduğu, derneklere üye olan kişilerin aidatlarını ödemesi bile üyelikten çıkarılmadığı dikkate alındığında, bu sayının mevcut örgütlü sayısının kat be kat üstünde olduğuna dikkat çekiliyor.

BÖLGELERE GÖRE ÜYE SAYILARININ DAĞILIMI

BÖLGELER	2004	2005	2006	2007
Karadeniz	678.761	685.571	677.047	808.250
Doğu Anadolu	154.598	147.238	144.223	193.849
Güney Doğu And.	125.137	149.588	165.346	172.125
Akdeniz	465.862	523.521	545.685	646.136
İç Anadolu	947.864	2.288.047	2.599.323	2.191.424
Marmara	1.993.865	2.764.220	2.632.930	3.629.911
Ege	851.742	815.975	827.730	953.480
Toplam	5.219.833	7.376.165	7.594.290	8.595.176

HATIRLATMA:

İSMMMO'nun Sosyalleşemeyen Yardımlar raporuna göre, devlet, 2003'ten bu yana 7 milyar 55 milyon 930 bin YTL'lik sosyal yardım yaptı. Bu yardımların ortalama yüzde 10'u yanlış adreslere gitti. En fazla su istimal edilen kalemler gıda ve kömür yardımları oldu. Yardımların birçok kanaldan yapılması sistemin su istimallere açık olmasındaki en önemli etkenlerden biri oldu. Birçok kanaldan yardım bir kişinin birden fazla yardım almasına veya ihtiyacı olmayan kişilerin kömür yardımında ikincil pazarı oluşturmasına açık kapı bıraktı. Kişi başına 500 kilogram kömürle yapılan yardımların çoğunlukla doğalgaza geçmiş bölgelerde yapılması soru işaretleri yarattı. Kömürün Türkiye Kömür İşletmeleri'nden kömür pazarlaması yapan esnafa çıkış fiyatı yaklaşık 600 YTL oldu ve ihtiyacı olmadığı halde kömür yardımı alanlar söz konusu kömürleri 200-250 YTL'ye kömürcülere satabildi. Devlet, yardımları 81 il ve 850 ilçede mülki idare amirlerinin başkanlığındaki toplam 931 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı kanalıyla gerçekleştirdi.